

Marcin Białecki*

Zakaz wyrokowania ponad żądanie

– uwagi do wyroku Sądu Najwyższego

– Izba Cywilna z 23.11.2018 r., II CNP 54/17**1

1. ZAGADNIENIA WSTĘPNE

Celem niniejszego opracowania jest omówienie zagadnienia zakazu wyrokowania ponad żądanie w kontekście orzekania o sposobie spełnienia świadczenia żądanego od kilku osób i kwestii związania żądaniem pozwu z perspektywy wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 23.11.2018 r. wydanego w sprawie II CNP 54/17, w związku z rozpoznaniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

2. OPIS STANU FAKTYCZNEGO I PRAWNEGO POSTĘPOWANIA PRZED SĄDAMI I I II INSTANCJI

Pozwem wniesionym w postępowaniu uproszczonym i upominawczym powód wniósł o zasądzenie solidarnie od pozwanych małżonków kwoty 10.000 zł wpłaconej im tytułem zadatku przy zawieraniu umowy przedwstępnej sprzedaży nieruchomości z ustawowymi odsetkami wraz z kosztami postępowania. Ostatecznie nie doszło do zawarcia umowy przyrzeczonej i powstał obowiązek zwrotu kwoty przekazanej zgodnie z art. 394 § 1 Kodeksu cywilnego². Wyrokiem z 7.10.2015 r. Sąd I instancji zasądził od pozwanych na rzecz powoda kwoty po 5.000 zł z ustawowymi odsetkami wraz z kosztami postępowania, w tym kosztami zastępstwa adwokackiego, oddalając powództwo w pozostałym zakresie. Sąd I instancji uwzględniając powództwo stwierdził, że powództwo jest zasadne w całości w zakresie żądania zasądzenia sumy pieniężnej. Zdaniem Sądu I instancji należało jednak oddalić żądanie w zakresie elementu solidarności i zasądzić świadczenie w częściach równych

* Marcin Białecki jest doktorem nauk prawnych w Instytucie Nauk Prawnych UKSW, Katedra Postępowania Cywilnego, Wydział Prawa i Administracji, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz adwokatem, mediatorem, Polska, ORCID: 0000-0003-2894-3775, e-mail: m.bialecki@uksw.edu.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autora: 30.09.2021 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 13.10.2021 r.

¹ LEX nr 2583141; www.sn.pl (dostęp: 15.01.2021 r.). Z uwagi na zasadę anonimizacji danych, w treści tekstu będę się posługiwać pojęciami Sądu I instancji i Sądu II instancji.

² Ustawa z 23.04.1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz.U. z 2020 r. poz. 1740) – dalej k.c.

od pozwanych. Faktycznie zatem oddalenie powództwa nastąpiło jedynie w zakresie żądania zasądzenia dochodzonej kwoty solidarnie. Sąd ten stanął na stanowisku, że na uwzględnienie w całości zasługiwało żądanie w zakresie zasądzenia kwoty 10.000 zł (po 5.000 zł od każdego z pozwanych) z tytułu zwrotu zadatku, stosownie do treści art. 394 § 3 k.c. Sąd I instancji oddalił żądanie zasądzenia 10.000 zł solidarnie od pozwanych, uznając, że solidarności nie domniemywa się i musi ona wynikać jednoznacznie z treści czynności prawnej lub z ustawy. W omawianej sprawie – zdaniem Sądu I instancji – taka sytuacja nie zachodziła. Sąd uznał, że dochodzone przez powoda roszczenie jest świadczeniem pieniężnym i jako takie pozostaje świadczeniem podzielnym, i w związku z powyższym od obojga pozwanych, czyli stron umowy, należało zasądzić po połowie całości podlegającego zwrotowi zadatku. Istotne w niniejszej sprawie było rozstrzygnięcie w zakresie kosztów postępowania, albowiem o kosztach procesu Sąd orzekł na podstawie art. 98 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego³, uznając, że powód wygrał sprawę niemalże w całości, a dla rozstrzygnięcia kwestii kosztów nie miało znaczenia oddalenie żądania w zakresie solidarności.

W konsekwencji zatem powód, wygrywając sprawę przed Sądem I instancji, nie zdecydował się na zaskarżenie niniejszego orzeczenia, uznając, że zasądzenie kwoty dochodzonej pozwem w całości od pozwanych, jedynie w inny sposób, bo *pro rata parte*, a nie solidarnie nie uzasadniało potrzeby wywiedzenia apelacji do Sądu II instancji. W doktrynie prawa procesowego cywilnego wprowadzie sporna jest konieczność istnienia pokrzywdzenia (*gravamen*), czy też interesu prawnego w zaskarżeniu orzeczenia, niemniej jednak niewątpliwy jest pogląd, zgodnie z którym apelację może wnieść strona niezadowolona z rozstrzygnięcia wydanego przez Sąd I instancji, inaczej mówiąc strona, której żądania i wnioski nie zostały uwzględnione. Zdaniem Tadeusza Erecińskiego byłoby absurdem, gdyby strona mogła żądać zmiany lub uchylecia wyroku dla niej korzystnego, a takim wyrokiem dla powoda było przecież rozstrzygnięcie Sądu I instancji⁴. Rozważania powyższe odnoszą się do jednego z wymogów formalnych skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia, a mianowicie do wykazania, że wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych nie było i nie jest możliwe, o czym będzie jeszcze mowa w dalszej części opracowania przy okazji omawiania wymogu skargi zawartego w art. 424⁵ § 1 pkt 5 k.p.c.

Orzeczenie Sądu I instancji zostało zaskarżone w całości przez pozwanych, którzy jako jeden z zarzutów apelacyjnych podnieśli naruszenie przez Sąd I instancji przepisu art. 321 § 1 k.p.c. poprzez zasądzenie od pozwanych na rzecz powoda kwoty roszczenia niezgodnie z żądaniem pozwu, które nie zawierało alternatywnego żądania zasądzenia od pozwanych na rzecz powoda kwoty po 5.000 zł wraz z ustawowymi odsetkami, stanowiącego treść rozstrzygnięcia Sądu I instancji. Abstrahując od innych zarzutów stawianych pod adresem orzeczenia Sądu I instancji, Sąd II instancji rozpoznający apelację skupił się jedynie na zarzucie naruszenia art. 321 § 1 k.p.c., stwierdzając, że apelacja pozwanych była zasadna, co skutkowało zmianą zaskarżonego orzeczenia w części uwzględniającej powództwo poprzez oddalenie powództwa w całości.

³ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1805) – dalej k.p.c.

⁴ T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 69.

Zdaniem Sądu II instancji zarzut naruszenia przez Sąd I instancji przepisu art. 321 § 1 k.p.c. był zasadny. Zgodnie z powoływanym przepisem sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani zasądzać ponad żądanie. Sąd II instancji stanął na stanowisku, że w niniejszej sprawie to związanie dotyczyło roszczenia sformułowanego jako zasądzenie dochodzonej należności solidarnie. Sąd II instancji stwierdził ponadto, że jeżeli w ocenie Sądu I instancji brak było podstaw do uwzględnienia powództwa poprzez zasądzenie kwoty objętej pozwem od pozwanych jako dłużników solidarnych ani też nie było możliwości określenia ich odpowiedzialności jako *in solidum*, co – w zasadzie z punktu widzenia zaspokojenia interesu wierzyciela – miałoby skutek zbliżony do solidarności, to nie było tym bardziej podstaw do zasądzenia od każdego z pozwanych kwot po 5.000 zł. Ponieważ powód wskazał, że dochodzi kwoty 10.000 zł solidarnie od obojga pozwanych, to brak było też możliwości przyjęcia, iż zgłoszone roszczenie może być dochodzone w niniejszej sprawie podzielnie od każdego z nich. Nawet w przypadku przyjęcia, że taka podzielność jest możliwa, nie było merytorycznych podstaw do dokonania samodzielnie przez Sąd wyboru, w jaki sposób ma być zaspokojona wierzytelność. Konkludując, Sąd II instancji stwierdził, że z uwagi na żądanie solidarnej zapłaty trzeba było przyjąć, iż w istocie odmienne zasądzenie dochodzonej kwoty 10.000 zł (po 5.000 zł od każdego z pozwanych) nie znajdowało uzasadnienia w powołanym stanie faktycznym i stanowiło orzeczenie sprzeczne z art. 321 § 1 k.p.c.

Na potwierdzenie powyższego stanowiska Sąd II instancji przywołał uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego (dalej SA) w Warszawie z 31.03.2015 r. wydanego w sprawie o sygn. akt VI ACa 741/14. Już na tym etapie należy wskazać, że uzasadnienie powyższego wyroku dotyczyło zupełnie innego stanu faktycznego i prawnego, a tym samym nie mogło znajdować jurydycznego zastosowania w sprawie, o czym będzie mowa w dalszej części⁵. Zdaniem Sądu II instancji brak było możliwości powołania przez Sąd I instancji przepisu art. 379 § 1 k.c. i uwzględnienia powództwa poprzez zasądzenie kwoty po 5.000 zł od każdego z pozwanych z uwagi na treść art. 321 k.p.c. Według Sądu II instancji, Sąd I instancji w istocie sam dokonał wyboru, którego dłużnika obciążyć w jakim zakresie – do czego nie był uprawniony. Sąd II instancji uznał ponadto, że solidarność zobowiązania pozwanych wynikała z art. 370 k.c.⁶

Na marginesie poczynionych dotychczas rozważań zauważyć należy, że Sąd Apelacyjny w Warszawie rozpoznający apelację w sprawie VI ACa 741/14⁷ stwierdził, że Sąd I instancji wskazał, iż zgodnie z art. 369 k.c. zobowiązanie jest solidarne, gdy wynika to z ustawy lub z czynności prawnej. Tymczasem powód, domagając się od pozwanych solidarnej zapłaty, nie przedstawił żadnych okoliczności, które uzasadniałyby taką ich odpowiedzialność, brak było ponadto jakiegokolwiek czynności prawnej, która pozwałaby na stwierdzenie, że odpowiedzialność dłużników była solidarna. Nie można było zatem poszukiwać podstawy solidarności w przepisach ustawy. W ocenie Sądu

⁵ Orzeczenie wraz z uzasadnieniem dostępne pod adresem: <http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl> (dostęp: 15.01.2021 r.).

⁶ Por. wyrok Sądu Najwyższego (dalej SN) z 27.12.1979 r., I CR 408/79, OSNC 1980/6, poz. 126. Powód nie zaskarżył wyroku Sądu I instancji z przyczyn, o których wspomniałem, a zatem Sąd II instancji był związany granicami apelacji określonymi przez pozwanych, co oznaczało w konsekwencji, że wyrok Sądu I instancji co do oddalenia powództwa w zakresie solidarności roszczenia uprawomocnił się i nie mógł być poddany kontroli apelacyjnej przez Sąd II instancji.

⁷ Wyrok SA w Warszawie z 31.03.2015 r., VI ACa 741/14, [http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/details/\\$N/15450000003003_VI_ACa_000741_2014_Uz_2015-03-31_002](http://orzeczenia.waw.sa.gov.pl/details/$N/15450000003003_VI_ACa_000741_2014_Uz_2015-03-31_002) (dostęp: 15.01.2021 r.).

I instancji nie budziła wątpliwości natomiast podzielność świadczenia dochodzonego pozwem. W tym miejscu należy podnieść, że świadczenie ma taki charakter, jeżeli jest kilku dłużników lub wierzycieli. Jednakże z uwagi na to, że powód domagał się zapłaty od pozwanych kwot należnych z tytułu hipotek obciążających różne nieruchomości, dochodzona od nich kwota nie mogła być uznana za świadczenie podzielne, wobec tego, iż wierzytelności wobec każdej z osób po stronie pozwanej wynikały w istocie z różnych praw rzeczowych. Zdaniem Sądu I instancji brak było podstaw do uznania, że pozwani odpowiadali za zapłatę dochodzonej kwoty *in solidum*. Słusznie zauważył Sąd I instancji, że zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c. Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu nieobjętego żądaniem ani zasądzać ponad żądanie, a związanie Sądu dotyczyło żądania sformułowanego jako zasądzenie dochodzonej należności solidarnie. Zdaniem tego Sądu brak było podstaw do uwzględnienia powództwa poprzez zasądzenie kwoty objętej pozwem od pozwanych, jako dłużników solidarnych ani też nie było możliwości określenia ich odpowiedzialności jako *in solidum*. To co zasługuje na uwagę, to okoliczność, że właśnie z uwagi na powołane podstawy odpowiedzialności pozwanych, zgłoszone roszczenie nie mogło być dochodzone podzielnie od każdego z nich. Wobec żądania solidarnej zapłaty trzeba było przyjąć, że w istocie odmienne zasądzenie dochodzonej kwoty nie znajdowało uzasadnienia w powołanym stanie faktycznym i tylko z tych względów stanowiło orzeczenie sprzeczne z art. 321 k.p.c. Analizując szczegółowo uzasadnienie wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie sporządzone w sprawie VI ACa 741/14, można zauważyć, że zgodnie z powszechnie przyjętymi poglądami podział długu i wierzytelności zgodnie z art. 379 § 1 k.c. dotyczy jedynie takiego przypadku, gdy świadczenie podzielne wynika z jednego stosunku zobowiązaniowego. Z powyższego natomiast wynikało, że uwzględnienie powództwa i zasądzenie należności od jednego z pozwanych nie zwolniłoby z długu drugiego pozwanego, w szczególności z uwagi na wysokość wierzytelności i wysokość zabezpieczenia hipotecznego. Brak było zatem możliwości zastosowania przez Sąd I instancji przepisu art. 379 § 1 k.c. i uwzględnienia powództwa z uwagi na treść art. 321 k.p.c., bowiem Sąd ten w istocie sam musiałby dokonać wyboru, którego dłużnika obciążyć i w jakim zakresie – do czego nie był uprawniony ze względów powyżej przeze mnie opisanych.

Odnosząc powyższe na grunt skarżonego orzeczenia Sądu II instancji, którym zajmował się Sąd Najwyższy, z całą mocą należy podkreślić, że Sąd ten w sposób rażąco błędny, przy zastosowaniu wnioskowania *per analogiam*, powołał wspomniane wyżej orzeczenie w sprawie VI ACa 741/14, które nie mogło mieć zastosowania w świetle powyżej przytoczonych argumentów jurystycznych. Skoro zatem w rozpoznawanej sprawie przed Sądem I instancji mieliśmy do czynienia ze świadczeniem podzielnym, bo wynikało ono z jednego stosunku zobowiązaniowego, to Sąd ten był uprawniony – wbrew twierdzeniom Sądu II instancji – do swobodnego zastosowania przepisu art. 379 § 1 k.c., nawet w sytuacji niezgłoszenia przez powoda roszczenia alternatywnego dla solidarności z art. 369 k.c. Podsumowując tę część rozważań, nie ulega wątpliwości, że z uwagi na powołane podstawy odpowiedzialności pozwanych zgłoszone roszczenie mogło być dochodzone podzielnie od każdego z nich, o czym ostatecznie zdecydował Sąd I instancji i na co przystał powód, który orzeczenia nie zaskarżył apelacją, a z czym ostatecznie nie zgodził się Sąd II instancji, uznając takie działanie za sprzeczne z treścią art. 321 § 1 k.p.c. Z uwagi na wynikającą z petitum pozwu wartość przedmiotu sporu, orzeczenie

Sądu II instancji nie mogło być poddane kontroli przez Sąd Najwyższy w ramach rozpoznania skargi kasacyjnej. Wzruszenie zaskarżonego wyroku w drodze innych środków prawnych nie było możliwe, albowiem od zaskarżonego wyroku nie przysługiwała skarga kasacyjna z uwagi na niedopuszczalność wniesienia skargi kasacyjnej w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu uproszczonym zgodnie z art. 398² § 2 pkt 3 k.p.c., ale dodatkowo od zaskarżonego wyroku nie przysługiwała także skarga o wznowienie postępowania wobec niedopuszczalności skargi o wznowienie postępowania zgodnie z art. 401, 401¹, 403 k.p.c. Od zaskarżonego wyroku nie przysługiwały ponadto inne środki prawne pozwalające na uchylenie lub zmianę wyroku, i wobec powyższego powód zdecydował się na wniesienie skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia⁸.

3. PODSTAWY SKARGI O STWIERDZENIE NIEZGODNOŚCI Z PRAWEM PRAWOMOCNEGO ORZECZENIA NA PODSTAWIE PRZEPISU ART. 424⁵ § 1 PKT 2 K.P.C.

Stosownie do wymogu wynikającego z art. 424⁵ § 1 pkt 2 k.p.c., jako podstawy skargi wskazane zostały przepisy art. 321 § 1 k.p.c. oraz art. 379 § 1 k.c. poprzez ich niewłaściwą wykładnię, polegającą na przyjęciu przez Sąd II instancji, że żądanie powoda sformułowane w pozwie jako zasądzenie dochodzonej należności od pozwanych solidarnie, bez wskazania alternatywnego żądania nie pozwalało Sądowi I instancji na uwzględnienie powództwa poprzez zasądzenie kwoty objętej pozwem podzielnie od każdego z pozwanych i stanowiło *de facto* ingerencję w sferę procesową niezgodną z art. 321 § 1 k.p.c., i zastrzeżoną jedynie dla stron i pełnomocników w sytuacji, gdy odpowiedzialność *pro rata parte*, o której mowa w art. 379 § 1 k.c. jest kwestią samodzielnego wyboru przez Sąd prawa materialnego, które to stanowi jedynie podstawę wskazania sposobu zaspokojenia wierzytelności, nie jest zaś samodzielną postawą uwzględnienia powództwa.

Sąd Najwyższy po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej 23.11.2018 r. skargi powoda o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego wyroku Sądu II instancji stwierdził, że zaskarżony wyrok jest niezgodny z prawem, co otworzyło powodowi możliwość wystąpienia przeciwko Skarbowi Państwa z roszczeniem odszkodowawczym.

4. OCENA JURYDYCZNA DOKONANA PRZEZ SN – IZBA CYWILNA W WYROKU Z 23.11.2018 R., II CNP 54/17, W KONTEKŚCIE ZASADY DYSPOZYCYJNOŚCI I NIEDOPUSZCZALNOŚCI ORZEKANIA CO DO PRZEDMIOTU, KTÓRY NIE BYŁ OBJĘTY ŻĄDANIEM ANI PONAD ŻĄDANIE

Oparcie skargi na stwierdzeniu niezgodności z prawem wyroku Sądu II instancji na obydwu podstawach wskazanych w art. 424⁴ k.p.c., obliowało SN

⁸ Dla jasności wyводу zaznaczę jedynie, że uwagi niniejszego i dwóch poprzedzających akapitów dotyczą uzasadnienia wspomnianego wyroku SA w Warszawie z 31.03.2015 r., VI ACa 741/14, i wprawdzie nie odnoszą się bezpośrednio do omawianego orzeczenia, ale zostały przytoczone przez Sąd II instancji, którego orzeczenie zostało zaskarżone skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia.

do odniesienia się do naruszenia prawa materialnego, czyli niewłaściwej wykładni art. 379 § 1 k.c., która nie uwzględniała, że przepis ten reguluje sposób zaspokojenia wierzytelności, a nie podstawę rozstrzygnięcia, i mógł być zastosowany przez Sąd bez inicjatywy ze strony powoda z uwagi na niezwiązanie Sądu przepisami prawa materialnego wskazanymi przez stronę. W ramach drugiej podstawy Sąd Najwyższy odniósł się do uchybienia art. 321 § 1 k.p.c., polegającego na przyjęciu niemożności zmiany przez Sąd sposobu realizacji wierzytelności (solidarnie albo w częściach równych) bez zgłoszenia żądania ewentualnego. Niezgodność z art. 321 § 1 k.p.c. sprowadzała się do tego, że zasądzenie świadczenia podzielnego w częściach równych, mimo iż powód nie zgłosił żądania alternatywnego, stanowiło dopuszczalną ingerencję Sądu w sferę prawa materialnego, a zatem dokonanie wyboru przez Sąd sposobu zaspokojenia świadczenia powoda nie było sprzeczne z art. 321 § 1 k.p.c. Nie doszło bowiem do wyrokowania co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani też do zasądzenia roszczenia ponad żądanie. W konsekwencji oznacza to, że SN zajmował się zagadnieniem interferencji przepisów prawa materialnego i procesowego w ramach przywołanych podstaw skargi.

Sąd Najwyższy uznał, że Sąd II instancji rozpoznający apelację dokonał oczywiście błędnej wykładni art. 321 § 1 k.p.c., która była podstawą zmiany wyroku Sądu I instancji i oddalenia powództwa. Trafnie odwołał się SN do art. 187 § 1 k.p.c., zgodnie z którym na powodzie ciąży obowiązek dokładnego określenia zgłoszonego żądania i przedstawienia okoliczności faktycznych uzasadniających to żądanie. Bardzo istotne jest podniesienie w tym miejscu, że w toku postępowania nie doszło do zmiany podstawy faktycznej powództwa. Oznacza to, że związanie Sądu przy wyrokowaniu żądaniem, zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c., stanowi wyraz obowiązywania zasady dyspozycyjności i oznacza niedopuszczalność orzekania co do przedmiotu, który nie był objęty ani żądaniem, ani ponad żądanie. Związanie Sądu granicami żądania łączy się ściśle z zasadą autonomii woli, zgodnie z którą każdy ma swobodę kształtowania swojej sytuacji prawnej⁹. Powód nie ma obowiązku przytaczania w pozwie podstawy prawnej dochodzonego roszczenia. W świetle zasad prawa procesowego cywilnego dopuszczalne jest uwzględnienie roszczenia, wynikającego z przedstawionej przez powoda podstawy faktycznej przy zastosowaniu prawa materialnego będącego konsekwencją dokonania właściwej subsumcji przepisów.

Aprobując stanowisko SN w przywołanym orzeczeniu należy uznać, że przyjęcie przez Sąd innej podstawy prawnej niż wskazana przez powoda nie stanowi wyjścia poza granice żądania określone w art. 321 § 1 k.p.c. Taki pogląd jest jednolicie przyjmowany nie tylko w orzecznictwie SN, ale jest też akceptowany w doktrynie¹⁰. Skoro zatem powództwo o zasądzenie świadczenia ma charakter ogólny, na co zwraca uwagę Witold Broniewicz, to podstawą faktyczną tego powództwa są przytoczone przez powoda okoliczności faktyczne, a ściślej rzecz ujmując twierdzenia powoda o tego rodzaju okolicznościach. Powinność przytoczenia w powództwie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie stanowi ciężar procesowy

⁹ Por. wyrok SN z 18.03.2005 r., II CK 556/04, OSNC 2006/2, poz. 39.

¹⁰ Por. wyroki SN: z 15.04.2003 r., V CKN 115/01, LEX nr 407051; z 15.09.2004 r., III CK 352/03, LEX nr 589984; z 6.12.2006 r., IV CSK 269/06, LEX nr 233045; z 24.05.2007 r., V CSK 25/07, OSNC -ZD 2008/2, poz. 32; z 27.03.2008 r., II CSK 524/07, LEX nr 465998; z 20.02.2008 r., II CSK 449/07, LEX nr 442515. H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009, s. 401.

nazywany tzw. ciężarem przytoczenia (*onus proferendi*)¹¹. W ramach tego ciężaru przytoczenia, który ma charakter formalny (procesowy), nie mieści się obowiązek ewentualnego bądź alternatywnego zgłaszania roszczeń w petitum pozwu, gdyż wybór prawa materialnego należy każdorazowo do Sądu. Na marginesie należy tylko zauważyć, że tzw. ciężar przytoczenia spoczywa nie tylko na powodzie, ale także na pozwanym w razie zgłaszania przez niego jakichkolwiek zarzutów.

5. OCENA JURYDYCZNA DOKONANA PRZEZ SN – IZBA CYWILNA W WYROKU Z 23.11.2018 R., II CNP 54/17, W KONTEKŚCIE UPRAWNIENIA POWODA DO WYBORU STRONY POZWANEJ, OD KTÓREJ ŻĄDA SPEŁNIENIA ŚWIADCZENIA. INTERFERENCJA PRZEPISÓW PRAWA MATERIALNEGO I PROCESOWEGO

Przejawem zasady dyspozycyjności stron w postępowaniu cywilnym będzie także kwestia swobodnego wyboru podstawy prawnej dochodzonego roszczenia, która, jak już wspominałem, nie będzie wiążąca dla Sądu orzekającego w sprawie. Zgodnie z art. 366 § 1 k.c. odpowiedzialność solidarna dłużników polega na tym, że powód (wierzyciel) może żądać całości lub części świadczenia od wszystkich pozwanych (dłużników) łącznie, od kilku z nich lub od każdego z osobna. Wybór ten jest uprawnieniem powoda (wierzyciela), na co wielokrotnie zwracał uwagę Sąd Najwyższy¹². Uprawnienie powoda (wierzyciela) do wyboru pozwanego (dłużnika), od którego może on żądać spełnienia świadczenia w całości lub w części nie podlega żadnym ograniczeniom z perspektywy zasad prawa procesowego cywilnego i moim zdaniem trafnie implikuje SN, że wybór ten nie może być zakwestionowany przez pozwanych (dłużników) dodając, że wybór ten dotyczy również żądania zasądzenia świadczenia od każdego z pozwanych (dłużników) w częściach równych. Sąd I instancji, dokonując oceny roszczenia powoda, uznał za uzasadnione na podstawie art. 394 § 3 k.c. i przywołanych okoliczności faktycznych żądanie zwrotu przekazanego zadatku. Sąd ten stwierdził jednocześnie, że zobowiązanie pozwanych nie miało charakteru zobowiązania solidarnego i zgodnie ze swoją prerogatywą zastosował przepis prawa materialnego w postaci art. 379 § 1 k.c. przywołując zasadę podziału w równych częściach świadczenia podzielnego.

Sąd Najwyższy zauważył ponadto, że orzeczenie Sądu według zasad prawa procesowego może nie być zgodne z żądaniem strony powodowej, co niejednokrotnie jest konsekwencją przyjęcia za podstawę orzekania innej podstawy prawa materialnego. Przywołana przeze mnie interferencja przepisów prawa materialnego i procesowego, czyli ich wzajemnego przenikania stanowi wyraz obowiązywania wiążącej Sąd zasady dyspozycyjności przewidzianej w art. 321 § 1 k.p.c. Chodzi tu zdaniem SN o zakaz orzekania o czymś innym niż żądał powód, w innym rozmiarze oraz na innej podstawie faktycznej niż przedstawiona przez powoda. W prawie procesowym – zauważa SN – nie ma jednak bliższych reguł o charakterze podstawowym, odnoszących się do orzekania o sposobie spełnienia świadczenia żadanego w pozwie od kilku osób i to właśnie orzecznictwo dopuszcza ingerencję

¹¹ Por. W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999, s. 174, 176.

¹² Por. wyroki SN: z 22.06.1998 r., I CRN 757/97, LEX nr 1219555; z 6.12.2000 r., III CKN 1352/00, Legalis nr 108976.

prawną Sądu w odniesieniu do np. *in solidum* w miejsce solidarnie i zamiennie rozłożenia świadczenia na raty czy odroczenia terminu płatności. Trzeba zatem przyjąć za Sądem Najwyższym, że do sfery prawa materialnego należy określenie charakteru zobowiązania kilku pozwanych względem powoda – solidarnie, czy w określonych częściach, a zatem dopuszczalna jest ingerencja Sądu w treść żądania w odniesieniu do tej kwestii i co najważniejsze – będzie to ingerencja o charakterze procesowym, która moim zdaniem nie narusza zasady z art. 321 § 1 k.p.c. Niemniej jednak – zauważa SN – z punktu widzenia zasady dyspozycyjności istotne jest, aby została zachowana tożsamość przedmiotu żądania, jego zakresu i podstawy faktycznej uzasadniającej jego uwzględnienie.

Nie ulega bowiem wątpliwości, że wyrokiem Sądu I instancji zasądzono na rzecz powoda żądane świadczenie pieniężne z tytułu zwrotu zadatku i co najważniejsze, uczyniono to w jego granicach, i na podstawie faktycznej wskazanej w pozwie, niezmodyfikowanej w toku przeprowadzonego postępowania. Została zatem w pełni zachowana tożsamość przedmiotu żądania i jego podstawy faktycznej. W następstwie zmiany podstawy prawnej sposobu realizacji zobowiązania pozwanych Sąd I instancji uznał jedynie, że powinni oni spełnić to świadczenie w częściach równych zgodnie z art. 379 § 1 k.c., nie zaś solidarnie w oparciu na art. 366 k.c., zasądzając w konsekwencji całą sumę zadatku od pozwanych wynikającą z żądania pozwu wraz z odsetkami.

Sąd Najwyższy stanął na w pełni aprobowanym przeze mnie stanowisku, że nie było podstaw do uznania, iż doszło do naruszenia zasady dyspozycyjności przewidzianej w art. 321 § 1 k.p.c. Sama redakcja tenoru wyroku prowadząca do przyznania powodowi dochodzonego świadczenia na innej podstawie prawa materialnego nie doprowadziła bowiem do zmiany przedmiotu jego żądania. Dokonana przez Sąd II instancji wykładnia art. 321 § 1 k.p.c. była w konsekwencji oczywiście nieprawidłowa, gdyż błędnie zostało przyjęte, że doszło do zmiany przedmiotu żądania. Zmiana wyroku Sądu I instancji dokonana w ramach kontroli instancyjnej i oddalenie powództwa doprowadziły *de facto* i *de iure* do niemożności uzyskania przez powoda ochrony prawnej, co było związane z uchYLENIEM się przez Sąd rozpoznający apelację od zbadania zgłoszonych w apelacji wniesionej przez pozwanych zarzutów naruszenia prawa materialnego, i ograniczeniem się jedynie do badania zarzutu naruszenia prawa procesowego.

6. SKARGA O STWIERDZENIE NIEZGODNOŚCI Z PRAWEM PRAWOMOCNEGO ORZECZENIA JAKO ŚRODEK PRZESĄDZAJĄCY JEDNĄ Z PRZESŁANEK DELIKTOWEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI ODSZKODOWAWCZEJ SKARBU PAŃSTWA

Konkludując, Sąd Najwyższy stwierdził w uzasadnieniu analizowanego wyroku, że skarga o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia jest środkiem prawnym mającym na celu, poprzez zakwestionowanie zgodności z prawem orzeczenia, przesądzić jedną z przesłanek deliktowej odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa, o której mowa w art. 417¹ § 2 k.c. W orzecznictwie SN jednolicie przyjmuje się, że niezgodność z prawem prawomocnego wyroku w rozumieniu art. 424¹ k.p.c. zachodzi wtedy, gdy zaskarżony wyrok

można uznać za niewątpliwie sprzeczny z zasadniczymi i niepodlegającymi różnej wykładni przepisami z ogólnie przyjętymi standardami rozstrzygnięć, gdy był on wynikiem szczególnie rażąco błędnej wykładni lub niewłaściwego zastosowania prawa¹³. Na taką wadliwość zaskarżonego wyroku wskazywała oczywiście błędna wykładnia art. 321 § 1 k.p.c., która była przyczyną niedokonania oceny merytorycznej żądania powoda oraz wszystkich zarzutów zgłoszonych przez pozwanych i w konsekwencji wydania wyroku niezgodnego z prawem.

7. UWAGI KOŃCOWE

Zgodnie z przepisem art. 321 § 1 k.p.c. Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani zasądzać ponad żądanie (zasada *ne eat iudex ultra petita partium et ultra petita non cognoscitur*). Przepis ten określa granice wyrokowania i wprowadza zasadę, zgodnie z którą Sąd jest związany żądaniem i jego podstawą faktyczną, nie wiąże go natomiast kwalifikacja prawna podana przez powoda¹⁴. W przypadku sformułowania żądania w sposób niewyraźny lub niewłaściwy, Sąd może je odpowiednio zmodyfikować, jednakże zgodnie z wolą powoda¹⁵. Zmieniając w sentencji wyroku tylko brzmienie tego żądania, Sąd nie narusza art. 321 § 1 k.p.c., gdyż odstąpienie od stylizacji żądania zgłoszonego w pozwie, jeżeli Sąd stylizację tę uważa za wadliwą jest możliwe¹⁶. Naruszeniem art. 321 § 1 k.p.c. byłoby z pewnością oparcie wyroku na podstawie faktycznej niepowołanej przez powoda, tymczasem zasądzenie *pro rata parte* w miejsce żądanego solidarnego sposobu zasądzenia roszczenia nie stanowi ingerencji w sferę prawa procesowego, lecz w sferę prawa materialnego i w żaden sposób nie zmienia charakteru samego żądania z *petitum* pozwu, bo nie ulega zmianie podstawa faktyczna dochodzonego roszczenia.

W pełni akceptuję stanowisko Sądu Najwyższego wyrażone w komentowanym orzeczeniu, zgodnie z którym ocena, czy doszło do naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. wymaga określenia stosunku, w jakim pozostaje rozstrzygnięcie Sądu do zgłoszonego przez powoda żądania. Z tego punktu widzenia powinna istnieć zgodność między przedmiotem procesu, czyli tym, co stanowi przedmiot rozpoznania a przedmiotem orzekania¹⁷. Niedopuszczalne zdaniem SN byłoby zasądzenie przez Sąd czegokolwiek na podstawie innego stanu faktycznego niż ten, który jest podstawą powództwa, a jak już wcześniej wywoziliśmy – z taką sytuacją nie mieliśmy do czynienia w postępowaniu przed Sądami I i II instancji¹⁸. Do zakresu kognicji

¹³ Por. wyroki SN: z 4.01.2007 r., V CNP 132/06, OSNC 2007/11, poz. 174; z 7.07.2006 r., I CNP 33/06, OSNC 2007/2, poz. 35; z 31.03.2006 r., IV CNP 25/05, OSNC 2007/1, poz. 17.

¹⁴ Por. wyrok SN z 27.03.2008 r., II CSK 524/07.

¹⁵ Por. wyrok SN z 19.01.2006 r., IV CK 376/05, LEX nr 170325; por. także M. Jędrzejewska, J. Gudowski, (aktualizacja), T. Ereciński [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. II, Warszawa 2012, s. 38–39; K. Weitz, *Skutki naruszenia art. 321 par. 1 k.p.c.* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 349–376; K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 679–715.

¹⁶ Por. H. Pietrzkowski, *Metodyka...*, s. 401.

¹⁷ Por. wyroki SN: z 12.10.2016 r., II CSK 14/16, LEX nr 2142552; z 28.03.2014 r., III CSK 156/13, LEX nr 1489247.

¹⁸ Por. wyrok SN z 29.10.1993 r., I CRN 156/93, LEX nr 518175.

Sądu II instancji należy zatem dokonanie samodzielnie oceny jurydycznej dochodzonego żądania i ustalenia podstawy prawnej orzeczenia, niezależnie od zarzutów podniesionych w apelacji¹⁹.

Summary

Marcin Białecki, *Prohibition of Awarding Beyond the Pursued Claim. Comments on Judgment of the Supreme Court – Civil Chamber of 23 November 2018, II CNP 54/17*

The purpose of this study is to discuss the issue of the prohibition of courts awarding beyond the pursued claim in the context of adjudicating on the manner of making a performance sought from several persons and the issue of the binding nature of the pursued claim from the perspective of judgment of the Supreme Court – Civil Chamber of 23 November 2018, issued in case II CNP 54/17, which involved examination of an appeal whereby the appellant sought declaration of a final judgment illegal. The research methodology applied here boils down to a dogmatic and juridical analysis of the cited judgment from the perspective of the views expressed in legal literature and case law in the form of a commentary. The main conclusions of this publication oscillate around the juridical assessment carried out by the Supreme Court in the judgment in point from the perspective of the dispositive principle (the principle that the parties themselves are to determine the subject matter of proceedings) and the inadmissibility of adjudicating on what was not covered by the claim or awarding beyond what was pursued as well as the claimant's right to choose the defendant from whom he/she claims the performance. The discussed subject of the dispositive principle applicable to parties in civil proceedings and its confrontation with the principle of autonomy of will also refers to the mechanism of interference of substantive and procedural law provisions in adjudication. To sum up, in the light of principles of civil procedural law it is admissible to issue a judgment for the claimant whose claim results from the facts presented thereby, while applying substantive law resulting from a proper subsumption of the provisions of law. Meanwhile the Court's adoption of a different legal basis than that indicated by the claimant does not mean going beyond the limits of the pursued claim, as set out in Article 321(1) of the Code of Civil Procedure.

Keywords: *prohibition of awards in excess of the claim, court being bound by the pursued claim, alternative and optional nature of the pursued claim, severability of obligations and joint and several liability, dispositive principle*

Streszczenie

Marcin Białecki, *Zakaz wyrokowania ponad żądanie – uwagi do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 23.11.2018 r., II CNP 54/17*

Celem niniejszego opracowania jest omówienie zagadnienia zakazu wyrokowania ponad żądanie w kontekście orzekania o sposobie spełnienia świadczenia wymaganego od kilku osób i kwestii związania roszczeniem pozwu z perspektywy wyroku Sądu Najwyższego – Izba Cywilna z 23.11.2018 r. wydanego w sprawie II CNP 54/17, w związku z rozpoznaniem skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. Zastosowana przez mnie metodologia badań sprowadza się do analizy dogmatycznej i jurydycznej przywołanego orzeczenia z perspektywy poglądów wyrażonych w doktrynie i orzecznictwie.

¹⁹ Uchwała siedmiu sędziów SN z 31.01.2008 r., III CZP 49/07, OSNC 2008/6, poz. 55.

Główne wnioski prezentowanej publikacji oscylowały wokół oceny jurydycznej dokonanej przez Sąd Najwyższy w przywołanym we wstępie orzeczeniu z perspektywy zasady dyspozycyjności i niedopuszczalności orzekania co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem ani ponad żądanie oraz uprawnienia powoda do wyboru strony pozwanej, od której żąda spełnienia świadczenia. Poruszana tematyka zasady dyspozycyjności stron w postępowaniu cywilnym i zestawienie jej z zasadą autonomii woli odnosiła się także do mechanizmu interferencji przepisów prawa materialnego i procesowego w ramach wyrokowania. Konkludując, w świetle zasad prawa procesowego cywilnego dopuszczalne jest uwzględnienie roszczenia wynikającego z przedstawionej przez powoda podstawy faktycznej przy zastosowaniu prawa materialnego będącego konsekwencją dokonania właściwej subsumcji przepisów, zaś przyjęcie przez SN innej podstawy prawnej niż wskazana przez powoda nie stanowi wyjścia poza granice żądania, określone w art. 321 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego.

Słowa kluczowe: zakaz wyrokowania ponad żądanie, związanie sądu żądaniem pozwu, alternatywność i ewentualność żądania pozwu, świadczenie podzielne i solidarność zobowiązania, zasada dyspozycyjności

Literatura:

1. Broniewicz W., *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1999.
2. Ereciński T., *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009.
3. Jędrzejewska M., Gudowski J. (aktualizacja), Ereciński T. [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Postępowanie rozpoznawcze*, t. II, Warszawa 2012.
4. Pietrkowski H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2009.
5. Weitz K., *Skutki naruszenia art. 321 par. 1 k.p.c.* [w:] *Proces cywilny. Nauka – kodyfikacja – praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012.
6. Weitz K., *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym* [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. I, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011.